

Кузнецов В. В.
*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу науково-правових експертиз
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України*

ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ПОНЯТТЯ «БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ» У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Актуалізація проблематики пов'язана, насамперед з військовою агресією російської федерації (рф) проти України. Як відомо, питання бойового імунітету почало широко обговорюватися серед науковців після засудження (справа загибелі 49 українських військовослужбовців у літаку Іл-76, який було збито 14 червня 2014 р. неподалік Луганська) 17 грудня 2015 р. Павлоградським міськрайонним судом генерал-майора Віктора Назарова за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 425 Кримінального кодексу України (КК) (недбале ставлення військової службової особи до служби, вчинене в бойовій обстановці, що призвело до тяжких наслідків). 21 травня 2021 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду виправдав В. Назарова, а справа проти нього була закрита в зв'язку з відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення [2]. Слід зауважити, що це судові рішення стало певним поштовхом для майбутнього наукового дослідження та запровадження в законодавстві правового інституту «бойовий імунітет».

Серед наукових заходів, які передували законодавчій реалізації цього правового інституту, слід відмітити проведений 14 грудня 2021 року круглий стіл на тему «Особливості відповідальності командирів. Бойовий імунітет, як одна із гарантій захисту прав військовослужбовців» [5]. На цьому круглому столі експерти Центру оборонних стратегій за сприяння Національного фонду на підтримку демократії презентували відповідні законодавчі ініціативи. Зокрема, у законопроекті запропоновано надати визначення поняття «бойовий імунітет» у ст. 1 Закону «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.; запровадити принцип надання командуванню та військовослужбовцям імунітету від кримінальної відповідальності за наслідки застосування сили під час бойових дій, проведення бойових операцій тощо, понесених втрат особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, яких неможливо було передбачити при плануванні та уникнути при виконанні таких завдань, у разі, якщо такі дії не були умисними злочинними діяннями, що мають характер воєнного злочину або злочину проти людяності, передбачивши відповідні приписи у ст. 425 КК та інших нормативних актах [6]. Серед позитивних моментів цих пропозицій є те, що: запропоновано поняття «бойовий імунітет», визначені умови його застосування,

запропонована його правова регламентація в КК. Серед недоліків, на нашу думку, слід виділити такі: бойовий імунітет визначено як принцип; у змінах до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. та КК визначається різний правовий статус бойового імунітету як вид звільнення від кримінальної відповідальності та, як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння; бойовий імунітет в законопроекті реалізований в ст. 425 КК, а не в Розділі VIII Загальної частини КК; не визначена чітко основна умова (зміст діяння), яка дозволяє не притягувати до відповідальності за шкоду при бойовому імунітеті. Даний законопроект підготовлений експертами, хоча і не знайшов реалізацію в парламенті України, але вплинув на подальше нормативне закріплення бойового імунітету.

Лише широкомасштабна військова агресія РФ проти України змусила Верховну Раду України нарешті почати втілювати в життя вказані наукові розробки. Спочатку народні депутати України зареєстрували законопроект «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо кримінальної відповідальності осіб під час особливого періоду та в умовах надзвичайного стану)» від 13 березня 2022 р. № 7156 [8]. Цим законопроектом пропонувалося, зокрема, передбачити в КК додаткові обставини, що виключають кримінальну відповідальність особи за шкоду, заподіяну при захисті України від збройної агресії (ст. 36-1 «Захист України від іноземної агресії» та ст. 36-2 «Бойовий імунітет» («Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність військової службової особи при плануванні, санкціонуванні (дозволи) або здійсненні воєнної операції (бойових дій), якщо ця особа ухвалила рішення або здійснила воєнну операцію (бойові дії), необхідні для відсічі збройної агресії проти України, в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці чи під час участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, що спричинило загибель, поранення чи травмування військовослужбовця або іншої особи, втрату бойової техніки чи знищення або пошкодження іншого майна») [8]. Однак цей законопроект не був реалізований, оскільки Закон України від 15 березня 2022 р. № 2124-IX вже передбачив необхідні, на думку парламентарів, зміни до КК та інших нормативних актів: у Розділі VIII КК – ст. 43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України»; без внесення змін в КК – новий вид звільнення від кримінальної відповідальності – бойовий імунітет (абз. 3 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.) та обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.) [7].

Раніше проведені дослідження, дозволили зробити висновок, що принципова різниця між «бойовим імунітетом», «виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» та «вчинення діяння в умовах воєнного стану особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» полягає в наступному: перший визнає, що вчинено кримінальне правопорушення, а інші – ні [4, с. 16–17]. Очевидно, це технічна помилка законодавця, оскільки всі ці обставини мають одну мету (відсіч збройної агресії проти України або

ліквідація збройного конфлікту), умови реалізації (воєнний стан) та з'явилися завдяки одному нормативно-правовому акту. Вважаємо, що всі вони є обставинами, що виключають кримінальну протиправність діяння [1, с. 19; 4, с. 16–17]. Тому пропонуємо передбачити бойовий імунітет як нову обставину, що виключає протиправність діяння (через доповнення Розділу VIII КК новою ст. 43-2 «Бойовий імунітет»). Відповідно до цього слід змінити редакцію абз. 3 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. і вказати, що при бойовому імунітеті особа не притягається до відповідальності.

На думку Ю.В. Бауліна, слід виділити наступні обставини, які спонукали впровадити бойовий імунітет у систему права України: 1) багаточисельні факти спричинення шкоди правоохоронювальним інтересам при застосуванні збройної чи іншої сили; 2) побоювання військових та інших осіб щодо кримінальної та іншої юридичної відповідальності за певну шкоду; 3) складність планування бойових дій в умовах обмеженої інформації та стислих строків для прийняття рішення, а також нерідко наявність необхідності в умовах бойової обстановки військовослужбовцю проявляти ініціативу і ухвалювати невідкладні рішення для виконання бойового завдання; 4) дії військовослужбовця у стані бойового імунітету межують з низкою військових злочинів [1, с. 17].

Розгляд та удосконалення правової регламентації бойового імунітету неможливе без урахування положень проекту КК. Ми підтримуємо запровадження в проекті КК такої обставини, що виключає протиправність діяння, як бойовий імунітет (ст. 2.9.11.). Слід відмітити, що умови реалізації бойового імунітету в Законі України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. та в проекті КК мають певні відмінності.

На підставі викладеного пропонуємо: 1) передбачити бойовий імунітет як нову обставину, що виключає протиправність діяння (через доповнення Розділу VIII КК новою ст. 43-2 «Бойовий імунітет»); 2) змінити редакцію абз. 3 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. і вказати, що при бойовому імунітеті особа не притягається до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баулін Ю. В. Бойовий імунітет як обставина, що виключає кримінальну відповідальність. *Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали круглого столу, проведеного в межах Днів науки на факультеті правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 р.). Київ : НаУКМА, 2023. С. 17–24.
2. Верховний Суд постановив рішення у справі щодо В. Назарова. *Верховний Суд*. 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1123699/> (дата звернення: 19.04.2023).
3. Кримінальний кодекс України : проєкт станом на 30.01.2023 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
4. Кузнецов В. В. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності

та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК). *Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану* : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 13–35.

5. Особливості відповідальності командирів. «Бойовий імунітет» як одна із гарантій захисту прав військовослужбовців : Підсумки круглого столу від 14 грудня 2021 р. Київ. 14 с. URL: <https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-Osoblyvosti-vidpovidalnosti-komandyriv-ukr.pdf>(дата звернення: 19.04.2023).
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо бойового імунітету військовослужбовців». URL: <https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-Zapyska-ukr.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#top> (дата звернення: 19.04.2023).
8. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо кримінальної відповідальності осіб під час особливого періоду та в умовах надзвичайного стану) : проект Закону України від 13 березня 2022 р. № 7156. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245248> (дата звернення: 19.04.2023).

УДК 35.076

Кузь Т. В.

*викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Західноукраїнський національний
університет*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Встановлення походження дитини від матері та батька є основою виникнення їх взаємних прав та обов'язків. Згідно із Сімейним кодексом України (далі – СК) дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя [1]. Однак з розвитком репродуктивних технологій в сучасному світі виникають нові правовідносини, пов'язані з виникненням батьківських прав щодо дітей, народжених сурогатними матерями. Дане питання є особливо актуальним в наш час, оскільки немає єдиного законодавчого акту,